

Ольга Щодра*

ІСТОРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЕОНТІЯ ВОЙТОВИЧА

Л. Войтович сьогодні один з найбільш цитованих українських істориків. Сам він пояснює такий стан речей пробудженням зацікавлення генеалогією, яка в радянський період практично не розвивалася і яка стала його головною науковою пристрастю. Якщо взяти генеалогію Рюриковичів, то після виходу праць М. Баумгартена¹, виданих в еміграції і практично недоступних радянським дослідникам*, і до виходу у 1990 р. праці Л. Войтовича², крім деяких статей, присвячених окремим проблемам, дотичним до генеалогії, нічого не було опубліковано. Саме ця перша праця дослідника, яка з різних причин вийшла в дуже скороченому вигляді (те, що не скоротили сам автор та відповідальний редактор, скорочували видавці, в результаті було значно зменшено об'єм посилань, майже повністю випала з тексту полеміка з іншими авторами і до мінімуму зменшено обґрунтування власних висновків) встигла до розвалу Союзу потрапити в головні бібліотеки і російські автори досі нею користуються, не маючи доступу до пізніших генеалогічних розвідок Л. Войтовича. Часом це спричиняє певні непорозуміння³. Незважаючи на деякі упущення в процесі підготовки до публікації „Генеалогія династії Рюриковичів” стала одним із перших ґрунтовних досліджень теми в радянській і, зокрема, в українській історіографії, яке повернуло генеалогічні студії в коло допоміжних історичних дисциплін і ознайомило загал істориків з напрацюваннями в цій царині в історіографії кінця ХІХ – початку ХХ ст., з працями, виданими в еміграції*, а також з базовими генеалогічними таблицями династії Рюриковичів, які уклав автор.

Наступною працею узагальнюючого характеру, була “Генеалогія династій Рюриковичів і Гедиміновичів”⁴, в якій, знову ж таки, вперше були подані розгорнуті таблиці династії Гедиміновичів та вичерпна бібліографія до них. Ця

* Щодра Ольга Михайлівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри давньої історії України та архівознавства Львівського національного університету імені Івана Франка.

¹ *Baumgarten N.* Gènealoges et mariages occidentaux des Rurikides Russes du X-e au XIII-e siècle / *Orientalia Christiana.* – № 35. – Roma, 1927; *Id.,* Gènealogie des branches regnantes de Rurikides du XII-e au XVI-e siècle. – Roma, 1934.

* Сам Л. Войтович, працюючи над цією темою, отримав змогу зняти копію з дослідження М. Баумгартена, подарованого В. Ч. Скржинській, через М. Ф. Котляра, якого тоді попросив Я. Д. Ісаєвич.

² *Войтович Л.* Генеалогія династії Рюриковичів / АН УРСР, Археографічна комісія, Ін-т історії, Ін-т суспільних наук / Відп. ред. Я.Д.Ісаєвич. – Київ, 1990. – 227 с.

³ Див., наприклад: *Назаренко А.В.* Древняя Русь и славяне. – Москва, 2009. – С.126, 136, 139, 152–153.

* Щоб зібрати цей матеріал, до якого тоді ще не було доступу, досліднику довелося затратити значні зусилля і пересвідчитися, що книги, як і рукописи, не горять

⁴ *Войтович Л.* Генеалогія династій Рюриковичів і Гедиміновичів / Відп. ред. Я.Д.Ісаєвич. – Київ, 1992. – 199 с.

праця, на жаль, також вийшла в скороченому варіанті і з рядом технічних помилок видавців, які зазначені у вклеєних додатках.

Намагаючись виправити помилки, виявлені в перших двох виданнях, і врахувати деякі нові наукові версії та гіпотези, дослідник видав спеціальний додаток до монографії про удільні князівства у вигляді 50 генеалогічних таблиць⁵.

В наступні роки Л. Войтович розгорнув дослідження дискусійних генеалогічних проблем династій Рюриковичів і Гедиміновичів, джерелознавчих аспектів генеалогії⁶. Він обговорює ці питання на багатьох міжнародних конференціях і семінарах. Підсумком активної дослідницької роботи стала нова велика монографія “Князівські династії Східної Європи”⁷. Вона відразу ж викликала значне зацікавлення та численні відгуки⁸, її повні та скорочені версії з’явилися в інтернеті⁹. В цій монографії автор подає розгорнену характеристику джерел (літописів і хронік), вперше широко висвітлює джерелознавчі аспекти генеалогічних студій, зокрема торкається проблем реконструкції князівських та монастирських архівів, дипломатичних актів та дипломатичного листування, приватних грамот та актів: майнових, судових, земських і городських; матеріалів Литовської, Мазовецької і Коронної метрик; родовідних книг і сімейних родоводів; пом’яників (Любецького, Холмського, Києво-Печерського та Супральського) з власними версіями ідентифікацій князівських імен; гербовників; нарративних творів XII–XVII ст.; розрядних книг, військових та урядових реєстрів, шляхетських легітимацій, життів та легенд. Чи не

⁵ *Войтович Л.* Удільні князівства Рюриковичів і Гедиміновичів у XII–XVI ст. [Таблиці] / НАН України, Ін-т українознавства ім. І.Крип’якевича. – Львів, 1996. – 80 с. [50 табл.].

⁶ *Войтович Л.* Родина князів Острозьких // *Записки НТШ.* – Т.231. – Львів, 1996. – С.355–367; *Його ж.* Князівська верства в Галицькій землі // IV Міжнародний конгрес україністів. Історія. – Ч.1. Від давніх часів до початку XX ст. – Одеса–Київ–Львів, 1999. – С.79–86; *Його ж.* Галицький князь Лев Данилович і його потомство // Київ. – 1991. – № 4. – С.157–158; *Його ж.* Белзькі князі // Там само. – № 5. – С.149–150; *Його ж.* Болохівські князі // Там само. – № 8. – С.158–159; *Його ж.* Київські князі з путивльської династії // Там само. – № 9. – С.145–146; *Його ж.* Родина князів Корятювичів // Срібна земля (Ужгород). 1993, 18.12; *Його ж.* “Teraturgema” Афанасія Кальнофойського як джерело з генеалогії князівських родин / НАН України. Ін-т українознавства ім. І.Крип’якевича. – Львів, 2000. – 40 с.

⁷ *Войтович Л.* Князівські династії Східної Європи (кінець IX - початок XVI ст.). Склад, суспільна і політична роль. Історико-генеалогічне дослідження / НАН України, Ін-т українознавства ім. І.Крип’якевича. – Львів, 2000. – 649 с.

⁸ Див.: *О. Антонович* // *Записки НТШ.* – Т.240. – 2000. – С.702–706; Рец. // *Народознавчі зошити* (Львів). – 2000. – № 4; *М. Литвин* // *За вільну Україну* (Львів), 2001, 11–12.05; *Nadija Sahajdaczna* // *Biuletyn ukrainoznawczy.* – 2002. – № 8. – S.293–297; *В. Стефанів* // *Генеалогічні записки Українського геральдичного товариства.* – Вип.4. – Львів, 2004. – С.107–108; *Майоров А.В.* // *Вестник Удмуртского университета. Серия История.* – 2004. – № 3. – С.239–244; *Майоров А.В.* // *Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия 2. История.* – 2005. – Вып.1. – С.173–177; *Майоров А.В.* *Восточная Европа IX–XVI вв в свете новейших историко-генеалогических исследований* // *Княжа доба. Історія і культура.* – Вип.1. – Львів, 2007. – С.305–313.

⁹ Текст: izbornyk.org.ua myslenedrevo.com.ua www.istorija.net/forums/ Фрагменти тексту: beregynya.iatp.ua

вперше джерелознавчий аналіз генеалогічних студій охоплює такі специфічні джерела як надгробки, епітафії, некрологи, граффіті, портрети, мініатюри, монети, печатки, іконографічні матеріали та матеріали археологічних розкопок з докладною бібліографією до кожного виду джерел. Окрім аналізу джерел в монографії подається ґрунтовний огляд історичних досліджень, який включає вітчизняну, а також російську, польську та інші зарубіжні історіографії.

Основну частину монографічного дослідження склали більше чотирьох тисяч біограм всіх гілок Рюриковичів, Гедиміновичів, литовських династій, князів невстановленого і ординського походження, які охоплюють період з кінця IX до початку XVI ст. Генеалогічні проблеми історик розглядає на тлі широкої панорами взаємин князівської верстви і суспільства в період Київської Русі та доби удільних князівств. В цих розділах розглядаються питання демографії князівської верстви, спадкового права та шлюбної політики, стосунків князів з іншими верствами суспільства, з церквою, містами, а також їх роль у розвитку військової справи, культури та ідеології (включаючи формування світогляду, ідей та ідеалів, естетичних смаків), традицій державності. Це перше комплексне дослідження, в якому тісно переплелися питання генеалогії і історії, а ряд дискусійних проблем вперше було поставлено в українській історіографії, зокрема про правомірність застосування термінів „феодалізм” і „середні віки” стосовно історії України та їх змістовне наповнення. Бібліографія використаної автором літератури налічує понад 2100 назв, що ще раз засвідчує фундаментальність опрацювання теми.

Бурхливе відродження генеалогічних товариств і часописів на рубежі ХХ-ХХІст., звернення до проблем генеалогії десятків авторів в Україні, Росії, Білорусії, Литві, Польщі та інших країнах, поява нових добротних робіт, розгортання дискусій – стимулювали Л. Войтовича до подальших досліджень¹⁰.

Врешті, враховуючи найновіші праці та ідеї, він написав ще одну монографію „Княжа доба на Русі”¹¹, яка також не залишилася поза увагою науковців¹².

¹⁰ *Войтович Л.* Ще одна загадка генеалогії Романовичів: Чи існувала королева Марія Львівна? // *А се его сребро: Збірник праць на пошану члена-кореспондента НАН України Миколи Федоровича Котляра з нагоди його 70-річчя.* – Київ, 2002. – С.161-164; *Його ж.* Друга галицька династія. Загадки і проблеми досліджень // *Пам'ять століть (Київ).* – 2002. – № 5. – С.35-48; *Його ж.* Друга галицька династія. Загадки і проблеми // *Семінарії «Княжі часи».* – Львів, 2002. – С.2-6; *Його ж.* Літопис князівських династій // *Берегиня.* – 2002. – № 1. – С.83-92; *Його ж.* Династія Рюриковичів // *Там само.* – № 2. – С.81-92; *Його ж.* Белзькі князі // *Белз і Белзьке земля.* Науковий збірник. – Вип.1. – Белз, 2004. – С.74-77; *Його ж.* Князь Олег Віщий: легенди і загадки // *Історичні записки. Збірник наукових праць. Східноукраїнський національний університет ім. В.Даля.* – Вип.2. – Луганськ, 2004. – С.190-202; *Його ж.* Загадка королеви Марії Львівни // *Генеалогічні записки Українського геральдичного товариства.* – Вип.4. – Львів, 2004. – С.7-10; *Його ж.* Рюрик: легенди і дійсність. Стан дискусії на початку ХХІ ст. // *Наукові зошити історичного факультету. Львівський національний університет ім. Івана Франка. Збірник наукових праць.* – Вип.7. – Львів, 2005. – С.25-35; *Його ж.* Рюрик: легенди і дійсність // *Исследования по Русской истории и культуре. Сборник статей к 70-летию профессора Игоря Яковлевича Фроянова / Отв. ред. Ю.Г.Алексеев, А.Дегтярев, В.В.Пузанов.* – Москва, 2006. – С.111-121.

¹¹ *Войтович Л.* Княжа доба на Русі: Портрети еліти. – Біла Церква, 2006. – 784 с.

¹² Див., наприклад: *Головко О.* // *Вісник НТШ.* – Ч.37. – 2006. – С.50-51; *Бодрухин В.М.,*

У цій праці автор зосередився в основному на проблемах генеалогії. Бібліографія дослідження включає 3105 назв, зокрема найновіші російські, польські та інші зарубіжні видання. Автор старанно вивірів використанні джерела, виправив помилки попередніх видань. Біограми багатьох князів були розширені до біографічних та історичних нарисів. Що стосується складу князівських персоналій, то він більш ніж на половину оновлений в порівнянні з попередніми монографічними виданнями. Заохочуючи молодих дослідників до продовження дискусій, автор свідомо ставить нові проблеми, зокрема стосовно галицько-волинських Романовичів. Загалом це дослідження стало своєрідним підсумком здобутків генеалогії на початок ХХІ ст. Вважаючи для себе цю тему в основному вичерпаною, дослідник все ж час від часу повертається до окремих дискусійних проблем, пов'язаних з галицькою княжою династією Ростиславовичів і династією галицько-волинських Романовичів.¹³ Його оригінальні наукові розвідки завжди характеризує вичерпна бібліографія проблеми. Автор намагається уникати необгрунтованих гіпотез, старанно аналізує існуючі в історіографії думки та намагається залучити нові джерела, які раніше не використовувалися, або ж подає нову інтерпретацію вже відомих фактів

Студії над генеалогією правителів Східної Європи привели Л. Войтовича до поглибленого вивчення генеалогії Чингізидів, пов'язаних з історією Золотої орди. Велика праця “Нащадки Чингіз-хана: Вступ до генеалогії Чингізидів-Джучидів”¹⁴ стала першою не тільки в українській, але й у європейській історіографії¹⁵. Свої генеалогічні розписи автор вважає тільки першим начерком до дослідження проблеми, приділяючи більше уваги ханам Золотої Орди

Михайлюк В.П. // Історичні записки. Збірник наукових праць. Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. – Вип.15. – Луганськ, 2007. – С.214-215; Овсінський Ю. // Україна в Центрально-Східній Європі (з найдавніших часів до кінця ХVІІІ ст.). – Вип.7. – Київ, 2007. – С.394-398; Петрик А. // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Вип.11–12. – Дрогобич, 2008. – С.665–668.

¹³ *Войтович Л.* Князь Іван Бирладник: загадка походження // Генеалогічні записки Українського геральдичного товариства. – Вип.5. – Львів, 2006. – С.7-15; *Його ж.* Мати короля Данила (зауваження на полях монографії Д.Домбровського // Княжа доба. Історія і культура. – Вип.1. – Львів, 2007. – С.45-58; *Його ж.* Кровь Рюриковичей в жилах шотландських королев // Генеалогический вестник. – Вып.31. – Санкт-Петербург, 2007. – С.36–44; *Його ж.* Кровь Рюриковичей в жилах шотландських королев // Україна в Центрально-Східній Європі (з найдавніших часів до кінця ХVІІІ ст.). – Вип.7. – Київ, 2007. – С.94-102; *Його ж.* Доля князя Святослава Володимировича // Львівська газета (Львів). – 2007. 7.08; *Його ж.* Правляча еліта Княжої доби // Волинь. – Ч.8. – 2007. – С.15-68; *Його ж.* Князь Іван Бирладник: загадкова постать // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Вип.11–12. – Дрогобич, 2008. – С.51–62; *Його ж.* Князі Острозькі. Спроба відтворення генеалогії династії // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія “Історичні науки”. – Випуск 13. – Острог, 2008. – С.44–59; *Його ж.* Перша галицька династія // Генеалогічні записки. – Вип.7. – Львів, 2009. – С.1–25; *Його ж.* Загадковий “всокородовитий шляхетний князь Червоної Русі” // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Вип.13. – Дрогобич, 2009. – С.24–32; *Його ж.* Загадочний високородний благородний князь Червоної Русі // Генеалогический вестник. – Вып.36. – Санкт-Петербург, 2009. – С. 51–60.

¹⁴ *Войтович Л.* Нащадки Чингіз-хана: Вступ до генеалогії Чингізидів-Джучидів. – Львів, 2004. – 249 с.

¹⁵ *Шабашов А.В.* (Одеса) // Лукомор'я: Археологія, етнологія, історія Південно-Західного Причорномор'я. – Вип.1. – Одеса, 2007. – С.313-316.

та Чингізидам, діяльність яких торкалася руських земель. Автор намагається пробудити інтерес у молодих дослідників до наукових студій у цьому напрямку, детально зупиняючись на характеристичі джерел та аналізуючи праці попередників. Дослідження генеалогії Чингізидів привело історика до поглибленого вивчення проблеми стосунків Русі зі Сходом¹⁶, а також питань етногенезу кримськотатарського народу¹⁷.

Л. Войтович у співавторстві з О. Целуйком підготував перший в українській історіографії генеалогічний довідник “Правлячі династії Європи”¹⁸, у якому, з врахуванням останніх досліджень європейської науки, подано повні розписи всіх правлячих династій (включаючи болгарських, сербських, молдовських, валашських правителів і грузинських Багратіонів) з бібліографією основних праць до кожної династії. В ілюстративній частині довідника наводяться унікальні портрети окремих діячів, взяті, зокрема, із зображень на медалях, монетах та мініатюрах, а також прижиттєві портрети, написані відомими художниками та фотографії.

Поряд з генеалогією важливе місце в наукових дослідженнях Л. Войтовича займає історія удільного періоду. Він розглядає процес роздроблення Русі на окремі князівства в руслі середньовічної європейської історії¹⁹ за аналогією

¹⁶ *Войтович Л.* Київський каганат? До полеміки П.Толочка з О.Прицаком // *Хазарський альманах*. – Т.4. – Київ-Харків, 2006. – С.109-117; *Його ж.* Степи України у другій половині XIII – середині XV ст. // *Брехуненко В.А., Войнович Л.В., Головка О.Б., Горобець В.М., Гурбик А.О., Леп’явко С.А., Маслійчук В.Л., Матях В.М., Мільчев В.І., Моця О.П., Смолій В.А., Сокирко О.Г., Станіславський В.В., Степанков В.С., Струкевич О.К., Черкас В.Б., Чухліб Т.В., Щербак В.О.] Історія українського козацтва. Нариси у двох томах. – Т.1. – Київ, 2006. – С.37-57; *Його ж.* Проблема утворення Тмутараканського князівства у світлі русько-хазарських стосунків X ст. // *Хазарський альманах*. – Т.6. – Київ-Харків, 2007. – С.65-77; *Його ж.* Улус Ногай і Галицько-Волинське князівство // *Україна – Монголія: 800 років у контексті історії*. Київ, 2008. – С.71–78.*

¹⁷ *Войтович Л.* Формування кримськотатарського народу. Вступ до етногенезу. – Біла Церква, 2009. – 214 с.; *Його ж.* Формування кримськотатарського народу і утворення Кримського ханства: історична правда та стереотипи сприйняття // *Історичні міфи та стереотипи та міжнаціональні відносини в сучасній Україні / За ред. Леоніда Зашкільняка*. – Львів, 2009. – С.352–436.

¹⁸ *Войтович Л., Целуйко О.* Правлячі династії Європи. – Біла Церква, 2008. – 464 с.

¹⁹ *Войтович Л.* Удільні князівства на українських землях у другій половині XII – XV ст. // *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / НАН України, Ін-т українознавства ім. І.Крип’якевича*. – Вип.2. – Львів, 1995. – С.33-43; *Його ж.* Етапи політичної історії Волині XIV-XV ст. Державність. Васалітет. Інкорпорація // *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / НАН України, Ін-т українознавства ім.І.Крип’якевича*. – Т.5: Історичні та філологічні розвідки, присв. 60-річчю акад. Я.Ісаєвича. – Львів, 1998. – С.153-168; *Його ж.* Етнотериторіальна підоснова формування удільних князівств Волинської землі // *Волино-Подільські археологічні студії*. – Т.1. Пам’яті І.К.Свешнікова (1915-1995). – Львів, 1998. – С.286-294; *Його ж.* Державні утворення на українських і суміжних з ними землях та їхні правителі XIII - першої половини XVII ст. // *Історія української культури*. – Т.2. XIII - середина XVII ст. / Відп. ред. Я.Ісаєвич – Київ, 2001. – С.809-818; *Його ж.* Доба удільних князівств // *В.Баран, Л.Войтович, Я.Грицак, О.Зайцев, Ю.Зайцев (керівник авторського колективу), Ф.Заставний, Я.Ісаєвич, К.Кондратюк, М.Литвин, О.Луцький, К.Науменко, Д.Павлів, І.Патер, В.Петегирич, І.Сварник, Б.Якимович.* Історія України. – Вид.3, перероблене і

з німецькими, польськими та іншими землями і приходять до висновку, що ці удільні князівства посідали всі ознаки середньовічних держав. Вони мали сталі території, розвинуту адміністрацію та судочинство, проводили свою митну та податкову політику, мали своє військо та емблематику. Їхні князі провадили самостійну політику в інтересах своїх князівств, підпорядковуючи цим інтересам і свої шлюбні зв'язки. До 1240 р. їх розвиток і діяльність протікали в рамках конфедеративного об'єднання Русі (аналога Священної Римської імперії), пізніше деякі з них були пов'язані з Золотою Ордою, Великим князівством Литовським, Польсько-Литовською та Московською державами. Значна частина удільних князівств, на думку автора, на різних етапах своєї історії були повністю незалежними. Після Віленського привілею 1492 р. у Великому князівстві Литовському та заходів великого князя Василя Івановича на початку XVI ст. у Великому князівстві Московському більші удільні князівства були ліквідовані, а їх уламки разом з меншими удільними князівствами трансформувалися у приватні вотчинні володіння²⁰.

Історичні розвідки Л.Войтовича також містять багато оригінальних дискусійних ідей. В ході досліджень автор прийшов до висновку про ідентичність періодизації середньовічної історії Русі та решти Європи, розпочав в українській історіографії дискусію стосовно змістовного наповнення історичної термінології, зокрема понять *середні віки*, *феодалізм*, *держава* тощо²¹. На думку дослідника, середні віки на землях нинішніх України, Росії та Білорусії можна ототожнити з *княжою добою*. Цей висновок знайшов підтримку багатьох дослідників і, зокрема, академіка Я. Ісаєвича²². Л. Войтович ініціював дискусії навколо цих питань на сторінках часопису “Княжа доба” Інституту українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України та в семінарі І. Мицька (Львів) “Княжі часи”, у роботі якого брали участь Я. Дашкевич, М. Долинська, Я. Книш та інші відомі історики.

Окремий напрямок досліджень Л.Войтовича – середньовічна військова історія. В планах автора ціла монографія на цю тему, а поки-що вийшли тільки

доповнене. – Львів, 2002. – С. 95-111; *Його ж.* Важливе дослідження з історії України XII-XIV ст. // Княжа доба. Історія і культура. – Вип. 1. – Львів, 2007. – С.325-330

²⁰ *Войтович Л.* Удільні князівства Рюриковичів і Гедиміновичів у XII-XVI ст. / НАН України, Ін-т українознавства ім. І.Крип'якевича. – Львів, 1996. – 256 с.

²¹ *Войтович Л.* Середні віки в Україні: Хронологічні рамки і проблеми періодизації // П'ятий конгрес Міжнародної асоціації українців. Історія. – Ч.1. – Чернівці, 2003. – С.17-20; *Його ж.* Середні віки в Україні: хронологія, проблеми періодизації // Український історичний журнал. – 2003. – № 4. – С.134-139; *Його ж.* Феодалізм в українських землях: проблеми існування і періодизації // Істину встановлює суд історії. Збірник на пошану Федора Павловича Шевченка. – Т.2. Наукові студії. – Київ, 2004. – С.385-394; *Його ж.* Проблеми історичної термінології: Київська Русь, середні віки, княжа доба, феодалізм, держава, віче // Історичні записки. Збірник наукових праць. Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. – Вип. 15. – Луганськ, 2007. – С.13-32; *Його ж.* Феодалізм в українських землях: проблема існування та періодизації // Наукові зошити Історичного факультету. Львівський національний університет імені Івана Франка. – Вип. 9. – Львів, 2008. – С.30-40.

²² *Ісаєвич Я.* Княжа доба і середні віки: наскільки співпадають ці визначення // Княжа доба: історія і культура. – Вип. 1. – Львів, 2007. – С.3-12.

статті, які стосуються окремих аспектів військової історії *княжжі доби*²³.

Ще один напрямок у дослідженнях Л. Войтовича займає історія Галицько-Волинського князівства²⁴, зокрема особи князя Романа Мстиславича²⁵, короля

²³ *Войтович Л.* Битва під Перемишлем у 1099 р. // Український альманах. 1999 рік / Відп. ред. С.Заброварний. – Варшава, 1999. – С.105-110; *Його ж.* Військо і військова організація // Історія української культури. – Т.2. XIII – середина XVII ст. / Відп. ред. Я.Ісаєвич – Київ, 2001. – С.93-108; *Його ж.* Військове мистецтво Галицько-Волинської держави: князь Лев Данилович // Вісник Національного Університету „Львівська політехніка”. – № 502. Держава та армія. – Львів, 2004. – С.13-18; *Його ж.* Реформи армії князями Данилом Романовичем та Левом Даниловичем у середині XIII ст. // Там само. – № 571. Держава та армія. – Львів, 2006. – С.89-93; *Його ж.* Історія однієї стріли // Громада (Миколаїв). 2008. 4.04; 8.04; *Його ж.* Дві битви під Винниками... які не відбулися // Наукові студії. Історико-краєзнавчий музей м.Винники. – Вип.2. – Львів, 2009. – С.52–59.

²⁴ *Войтович Л.* Волинська земля князівських часів (X-XII ст.) // Проблеми історичної географії України. – Київ: Ін-т історії України АН УРСР, 1991. – С.10-22; *Його ж.* Юрій Львович та його політика // Галичина і Волинь в добу середньовіччя. До 800-річчя з дня народження Данила Галицького / НАН України, Ін-т українознавства ім. І.Крип'якевича. Історичні та культурологічні студії. – Вип.3. – Львів, 2001. – С.70-78; *Його ж.* Перемишське князівство. Джерела державності // Перемишль і Перемишська земля протягом віків. – Вип.3. Інституції / Наукове товариство ім.Шевченка у Польщі; Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України. Під ред. Степана Заброварного. – Львів, 2003. – С.39-50; *Його ж.* Королівство Русі: реальність і міфи // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Вип.7. – Дрогобич, 2003. – С.63-71; *Його ж.* Кордони Галицько-Волинської держави: проблеми та дискусії // Записки НТШ. – Т.252. – 2006. – С.187-205; *Його ж.* Часи старости Дмитра Детька і князя Любарта // Історія Львова. – Т.1. (1256-1772). – Львів, 2006. – С.60-62; [разом з Я.Ісаєвичем] Перехідний час: 1349-1387 // Історія Львова. – Т.1. (1256-1772). – Львів, 2006. – С.63-71; *Його ж.* Князь Лев Юрійович: Спроба портрета // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Вип.10. – Дрогобич, 2006. – С.127-131; *Його ж.* Союз Галицьких Романовичів з Австрією та Чехією у XIII ст. // Проблеми слов'язознавства. – Вип.56. – 2006. – С.47–56; *Його ж.* Галицько-Волинська держава і Королівство Русі: Реальність і міфи // Осмислення спадщини давньої Русі: Галицько-Волинське князівство в історіографії. – Львів, 2007. – С.8-10; *Його ж.* Союз Візантії та Галицько-Волинської держави за Ангелів // Княжа доба: історія і культура. – Вип.2. – Львів, 2008. – С.30–39; *Його ж.* Галицьке князівство на Нижньому Дунаї // Галич і Галицька земля в державотворчих процесах України. Матеріали міжнародної наукової конференції. Галич, 10–11 жовтня 2008. – Галич, 2008. – С.3–18; *Його ж.* Королівство Русі: факти і міфи // Дрогобичинь 1253. Матеріали міжнародної наукової конференції з нагоди 755-ї річниці коронації Данила Романовича. – Івано-Франківськ, 2008. – С.4–17; *Його ж.* Волинська земля // Русіна О., Сварник І, Войтович Л., Вашук Д., Блануца А., Черкас Б. Україна: Литовська доба 1320–1569. – Київ, 2008. – С.43–74; *Його ж.* Передмова // Паславський І. Український епізод Першого Ліонського собору (1245 р.). Дослідження з історії європейської політики Романовичів. – Львів, 2009. – С.5–7; *Його ж.* Союз Візантії та Галицько-Волинської держави за Ангелів // Дриновський збірник. – Т.3. – Харків–Софія, 2009. – С.376–385; *Його ж.* Боротьба Любарта-Дмитра Гедиміновича за відновлення Галицько-Волинської держави // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Історичні науки. – № 22. – Луцьк, 2009. – С.120–127

²⁵ *Войтович Л.* Зоря князя Романа // Літопис Червоної Калини. – 1991. – № 2. – С.32-35; *Його ж.* Роман Мстиславич і утворення Галицько-Волинського князівства // Галичина і Волинь в добу середньовіччя. До 800-річчя з дня народження Данила Галицького / НАН України, Ін-т українознавства ім.І.Крип'якевича. Історичні та культурологічні студії. – Вип.3. – Львів, 2001. – С.13-30; *Його ж.* Роман Мстиславович // Волинь. – Ч.9. – Луцьк,

Данила Романовича²⁶ та князя Лева Даниловича²⁷. Ці дослідження охоплюють всі періоди історії Галицько-Волинських земель і сумарно складають більше тисячі сторінок. Всупереч думці окремих істориків, зокрема М. Котляра, що Галицько-Волинської держави не існувало, по крайній мірі після смерті короля Данила, дослідник визначає період її існування в межах 1199 -1387 рр., підкреслюючи, що як і інші середньовічні феодальні держави, це об'єднання (яке з 1253 р. носило назву королівства Русі) в різні періоди розчленовувалося, втрачало і здобувало певні території, але постійна тяглість до єдності і збереження залишалася аж до анексії галицької частини Польщею у 1387 р. Волинська частина до смерті Свидригайла Ольгердовича у 1452 р. зберігала фактичну незалежність, а пізніше, ставши конгломератом дрібних удільних князівств інтегрувалася до складу Великого князівства Литовського²⁸.

Багато років дослідник займається проблемами слов'янського етногенезу і ранньої докиївської історії слов'янства, але до публікацій на цю тему він підходить виважено, після попередньої апробації на різних міжнародних конференціях і докладного ознайомлення із здобутками європейської історіографії. Так дослідник послідовно доводить помилковість локалізації *білих хорватів* в районі Карпат і Закарпаття, яка давно утвердилася у східноєвропейській історіографії і не враховує найновіших історичних та археологічних досліджень, які переконливо доводять їх розселення в районі нижньої течії Ельби та Білої

2008. – С.21–46.

²⁶ *Войтович Л.* Данило Галицький. Загадки і проблеми // Галицька брама. – 2001. – № 9-10. Король Данило та його син Лев. – С.12-16; *Його ж.* Король Данило Романович. Загадки і проблеми // Король Данило Романович і його місце в українській історії. – Львів, 2003. – С.24-29; *Його ж.* Король Данило Романович: Загадки і проблеми // Засновник Львова король Данило та Українська держава в XIII столітті. – Львів, 2006. – С.34-49; *Його ж.* Король Данило Романович // Генеалогічні записки Українського геральдичного товариства. – Вип.6. – Львів, 2007. – С.7–44; *Його ж.* Король Данило Романович: Загадки та дискусії // Terra cossacorum: студії з давньої і нової історії України. Науковий збірник на пошану доктора історичних наук професора Валерія Степанкова. – Київ, 2007. – С.383-403; *Його ж.* Король Данило Романович: політик і полководець // Доба короля Данила в науці, мистецтві, літературі. – Львів, 2008. – С.22–97; *Його ж.* Король Данило Романович та історія Галицько-Волинської держави в дослідженнях Інституту українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України // Доба короля Данила в науці, мистецтві, літературі. – Львів, 2008. – С.98–119; *Його ж.* Остання еміграція короля Данила Романовича // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Історичні науки. – № 13. – Луцьк, 2009. – С.89–96.

²⁷ *Войтович Л.* Де була столиця Лева Даниловича? (Джерелознавчий аспект проблеми) // До джерел. Збірник наукових праць на пошану Олега Купчинського з нагоди його 70-річчя. – Т.1. – Київ-Львів, 2004. – С.712-720; *Його ж.* Штрихи до портрету князя Лева Даниловича // Україна в Центрально-Східній Європі (з найдавніших часів до XVIII ст.). – Вип.5. – Київ, 2005. – С.143-156; *Його ж.* Князь Лев Данилович – полководець і політик // Confraternitas. Ювілейний збірник на пошану Ярослава Ісаєвича [Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип.15]. – Львів, 2006-2007. – С.115-124.

²⁸ *Войтович Л.* Етапи політичної історії Волині XIV-XV ст. Державність. Васалітет. Інкорпорація // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Т.5: Історичні та філологічні розвідки, присв. 60-річчю акад. Я.Ісаєвича. – Львів, 1998. – С.153-168

Ельстер, де ще у XIV ст. були хорватські анклави. Наукові розвідки Л. Войтовича, присв'ячені білим хорватам цікаві також із джерелознавчого погляду, оскільки опираються на різноманітні джерела, більшість яких в українській історіографії не розглядалися взагалі²⁹. Автор розраховує на розгортання у вітчизняній історіографії дискусії, яку вже давно ведуть зарубіжні історики. Серед східноєвропейських дослідників лише петербурзький історик О. Майоров³⁰ торкається цієї тематики, інші поки що уникають її, можливо через складність та неоднозначність джерел.

Дискусійний характер мають також праці Л. Войтовича, присв'ячені появі і ролі вікінгів у Східній Європі, початкам династії Рюриковичів.³¹

²⁹ *Войтович Л.* Слідами білих хорватів // Літопис Червоної Калини. – 1993. – № 5-6. – С.2-10, 57; *Його ж.* “Білі хорвати” чи “карпатські хорвати” // Миколаївщина. Збірник наукових праць / Ін-т українознавства ім. І.Крип'якевича. – Т.1. – Львів, 1998. – С.49-79; *Його ж.* Князівства карпатських хорватів // Етногенез та рання історія слов'ян: нові наукові концепції на зламі тисячоліть. – Львів, 2001. – С.195-210; *Його ж.* “Черв'яни” у працях І.Крип'якевича (До питання про початок державності) // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / НАН України, Ін-т ім. І.Крип'якевича. – Т.8: Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві. – Львів, 2001. – С.818-822; *Його ж.* Карпатські хорвати в етнополітичному розвитку Центрально-Східної Європи раннього середньовіччя // Україна в Центрально-Східній Європі (з найдавніших часів до XVIII ст.). – Вип.4. – Київ, 2004. – С.105-132; *Його ж.* „Білі” хорвати чи „карпатські” хорвати? Продовження дискусії // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Вип.8. – Дрогобич, 2004. – С.38-45; *Його ж.* Карпатские хорваты // Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия 2. История. – 2005. – Вып.1. – С. 133-146; *Його ж.* Замість вступу: Найдавніший промисловий комплекс України // Ковтало Б., Сколоздра Р., Яцишин С. Рудники. Історико-краєзнавчий нарис. – Львів, 2005. – С.3-5; *Його ж.* Хто такі карпатські хорвати? // Громада (Миколаїв). – 2005. 20.08, 27.08, 30.08, 2.09, 6.09, 9.09, 13.09; *Його ж.* Восточное Прикарпатье во второй половине I тыс. н. э. Начальные этапы формирования государственности // *Rossica Antiqua*. – 2006. – Исследования и материалы / Отв. Ред. А.Ю.Дворниченко, А.В.Майоров. – Санкт-Петербург, 2006. – С.6-39; *Його ж.* Русько-болгарські відносини у IX-X ст.// Ольжичі читання. Пліснеськ 10 жовтня 2005 року. – 2006. – С.42-47; *Його ж.* “Баварський географ”: проблеми локалізації слов'янських племен // Проблеми слов'янознавства. – Вип.57. – Львів, 2008. – С.42–62; *Його ж.* Готи на території України: результати досліджень на початок XXI століття // Археологічні дослідження Львівського університету. – Випуск 11. – Львів, 2008. – С.35–64; *Його ж.* “Баварський Географ”: проблеми ідентифікації слов'янських племен // Треті Ольжичі читання. Пліснеськ 31 травня 2008 року. – Львів, 2009. – С.3–14; *Його ж.* Угро-слов'янські взаємини у другій половині IX ст. // Проблеми слов'янознавства. – Вип.58. – Львів, 2009. – С.41–50; *Його ж.* “Баварський Географ”: спроба етнолокалізації населення Центрально-Східної Європи в IX столітті // Український історичний журнал. – 2009. – № 5. – С.12–34; *Його ж.* Готи на землях нинішньої України // Україна крізь віки. Збірник наукових праць на пошану академіка НАН України професора Валерія Смоля. – Київ, 2010. – С.154–183.

³⁰ *Майоров А.В.* Великая Хорватия: Этногенез и ранняя история славян Прикарпатского региона. – Санкт-Петербург, 2006. – 209 с.

³¹ *Войтович Л.* Вікінги в Центрально-Східній Європі: проблеми Ладоги і Пліснеська // Археологічні дослідження Львівського університету. – Вип.12. – Львів, 2009. – С.79–101; *Його ж.* Вічні дискусії навколо етноніму Русь // Там само. – Вип.13. – Львів, 2009; *Його ж.* Русь: поморські слов'яни чи варяги? // Проблеми слов'янознавства. – Вип.58. – Львів, 2010.

Ще одна дискусія, яка розгорнулася переважно в російській історіографії навколо проблеми автентичності “Слова о полку Ігоревім”, привернула увагу історика. Він виступив із вагомими аргументами на захист оригінального характеру “Слова”, звернувши увагу на такі факти, які інші учасники дискусії не брали до уваги, зокрема, на знання невідомим автором поеми технології виробництва сталі і мечів, особливостей криці з околиці с. Харалуг, особливостей конструкцій латинських шоломів і топографії околиць Пліснеська. Достатньо переконливим є висновок Л.Войтовича про те, що всіх цих деталей не міг знати жоден фальсифікатор у XVIII ст.³²

Як уже вказувалося, генеалогічні і історичні праці дослідника відзначаються ґрунтовним джерелознавчим аналізом, залученням нових або маловідомих джерел для аргументації власної точки зору. Велику увагу він приділяє також публікації та дослідженню джерел³³.

Окремо треба виділити здобутки Л. Войтовича в царині історичного краєзнавства, його численні статті в періодичних виданнях, які, незважаючи на популярний виклад матеріалу, водночас зберігають науковий характер. Дослідник велику увагу в них приділив історії міст³⁴, зокрема Львову³⁵, рідно-

³² *Войтович Л.* Кілька реплік з приводу дискусії про автентичність „Слова о полку Ігоревім” // Україна в Центрально-Східній Європі. – Вип.6. – Київ, 2006. – С.595-605; *Його ж.* “Келійний дітописець” Дмитра Туптала та “Слово о полку Ігоревім” // Львівська медієвістика. – Вип.1. Дмитро Туптало у світлі українського бароко. – Львів, 2007. – С.187-197; *Його ж.* Пліснеськ, “Дебра Кисаня” і проблема автентичності “Слова о полку Ігоревім” // Другі “Ольжині читання”. – Львів, 2007. – С.74-78; Знову про дискусію з приводу автентичності “Слова о полку Ігоревім” // “Слово о полку Ігоревім” та його доба. Матеріали міжнародної науково-теоретичної конференції. Галич, 24 жовтня 2007 року. – Галич, 2007. – С.17–33; *Його ж.* Знову про дискусію з приводу автентичності “Слова о полку Ігоревім” // “Слово о полку Ігоревім” та його доба. Матеріали міжнародної науково-теоретичної конференції. Галич, 24 жовтня 2007 року. – Галич, 2007. – С.17–33; *Його ж.* Чи були мечі харалужні? // Вісник інституту археології. - Вип.2. – Львів, 2007. – С.74-79; *Його ж.* Знову про дискусію з приводу автентичності “Слова о полку Ігоревім” та стосовно його авторів // Записки НТШ. – Т.256. – Львів, 2008. – С.32–49; *Його ж.* Кілька зауваг до нової дискусії навколо “Слова о полку Ігоревім” // Фортеця. Збірник заповідника “Тустань”: на пошану Михайла Рожка. – Львів, 2009. – С.40–56.

³³ *Войтович Л.* Коментарі - Показчики // Документи російських архівів з історії України. - Т.1. Документи до історії запорозького козацтва 1613-1620 рр. / Упорядники Л.Войтович, Л.Заборовський, Я.Ісаєвич, Ф.Сисин, А.Турилов, Б.Флоря / Канадський ін-т українських студій, Центр укр. істор. досліджень ім. П.Яцика, Ін-т українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України, Ін-т слов'янознавства і балканістики РАН. – Львів, 1998. – С. 266-334, 412-441; *Його ж.* Коментар // Рабій Ю.Є. Княжий город Самбір. – Львів-Самбір-Ютика, 1999. – С.277-307; *Його ж.* До волинського літописання // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Вип.8. – Дрогобич, 2004. – С.70-76; *Його ж.* “Очерки по истории Киевской земли” П.Г.Клепатського // Павел Клепатский. Очерки по истории Киевской земли. Литовский период. – Біла Церква, 2007. – С.3-12.

³⁴ *Войтович Л.* Торгівля і торговельні шляхи // Історія української культури. - Т.2. XIII - середина XVII ст. / Відп. ред. Я.Ісаєвич – Київ, 2001. – С.81-92; *Його ж.* Міста та міська обрядовість // Там само. – С.160-170

³⁵ *Войтович Л.* Торгівля, ремесло, рільництво // Історія Львова. – Т.1. (1256-1772). – Львів, 2006. – С.87-92; *Його ж.* Хроніка подій: війни, епідемії, пожежі // Там само. – С.103-109; *Його ж.* Цехове та позацехове ремесло // Там само. – С.160-164; [Разом з Я.Ісаєвичем]

му Миколаєву над Дністром у Львівській області³⁶, й іншим малодослідженим

Повстання, війни, стихійні лиха // Там само. – С.213-223; *Його ж.* Загадки ранньої історії Львова // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Т.16. Ювілейний збірник на пошану Івана Патера. – Львів, 2008. – С.42–51.

- ³⁶ *Войтович Л.* Будитель духу народного // Ленінська зоря (Миколаїв), 1975. 13.03; *Його ж.* Етюди з давньої історії міста Миколаєва // Там само, 1988, 24.05, 28.05, 4.06, 7.06, 11.06, 18.06, 2.07, 13.10; *Його ж.* Етюди з давньої історії миколаївської землі // Там само, 1989, 11.02, 16.02, 14.02, 18.02, 21.02, 23.02; *Його ж.* Літопис Федусевича // Там само, 1989, 24.10, 26.10, 28.10, 31.10, 2.11, 4.11, 14.11, 16.11, 18.11; *Його ж.* Забутий поет миколаївської землі // Там само, 1990, 8.02; *Його ж.* Герб міста Миколаєва // Там само, 1990, 22.02; *Його ж.* Повертаючися до герба // Ленінська зоря (Миколаїв), 1990, 24.05; *Його ж.* Шануймо історію. Ще раз про назви миколаївських вулиць // Там само, 1990, 28.07; *Його ж.* Загадка з минулого // Там само, 1990, 21.07; *Його ж.* Нездійснені надії. Миколаївська земля в часи польсько-української війни // Там само, 1990, 18.08, 21.08, 23.08, 25.08; *Його ж.* Магдебурзьке право // Громада (Миколаїв), 1990, 6.10, 9.10; *Його ж.* Миколаїв у документах. Пам'яті Антона Шнайдера // Там само, 1990, 1.11, 3.11; *Його ж.* Муза нашої юності // Там само, 1991, 11.06; *Його ж.* Друга вежа // Там само, 1991, 9.07, 11.07, 13.07; *Його ж.* Друга вежа (портрети) // Там само, 1991, 27.07, 30.07, 1.08, 3.08, 6.08, 8.08; *Його ж.* Місто над Дністром // Літопис Червоної Калини. – 1992. – № 6-7. – С.46-52; *Його ж.* Друга вежа. Нові загадки // Громада (Миколаїв), 1992, 3.05, 5.05, 7.05; *Його ж.* Себастьян Чешек // Там само, 1993, 22.04, 27.04; *Його ж.* Альфред Бізанц // Там само, 1993, 1.06, 3.06, 10.06, 15.06, 17.06; *Його ж.* Забуті імена Миколаївщини // Там само, 1993, 16.09; *Його ж.* Конституція і герб Миколаєва // Там само, 1993, 21.09, 23.09, 25.09; *Його ж.* Миколаєву – 425 років // Там само, 1995, 18.02; *Його ж.* Розв'язання загадки гербу міста Миколаєва // Там само, 1995, 23.05; *Його ж.* Від редактора: Миколаївське Придністров'я // Миколаївщина. Збірник наукових праць / Ін-т українознавства ім. І.Крип'якевича. – Т.1. – Львів, 1998. – С.3-7; *Його ж.* Початки міста Миколаєва (XVI-XVIII ст.) // Там само. – С.106-130; *Його ж.* Володимир Федусевич. Хроніка парохії і міста Миколаєва над Дністром / Вступ, підготовка тексту і коментарі Л.Войтовича // Там само. – С.173-203; *Його ж.* Від редактора // Ярослав Пришляк. Видатні особистості Миколаївщини. - Миколаїв-Монреаль-Львів, 1998. – С.3-10; *Його ж.* Черниці - 520 років ? // Громада (Миколаїв), 1998, 20.11, 24.11, 27.11, 1.12, 4.12, 8.12, 11.12; *Його ж.* Дорога до незалежності (Коли існувала українська держава?) // Там само, 2002, 16.08, 20.08, 23.08, 28.08, 30.08, 3.09; *Його ж.* Перший листопад 1918 року // Там само, 2002, 8.11, 12.11; *Його ж.* Скільки років Надітичам? // Там само, 2002, 10.12; [Разом з Р.Сколоздрою] Устя, Устечко... // Там само, 2003, 27.08; 5.09; *Його ж.* Пам'яті Ярослава Пришляка // Там само, 2004.16.03; *Його ж.* „Заклад” у Миколаєві і родина Скарбків // Там само, 2004.20.04, 23.04, 27.04, 30.04, 7.05; *Його ж.* Володимир Котович: ще один портрет із забуття // Там само, 2004.21.09; *Його ж.* Ціна незалежності // Там само, 9.11.2004; *Його ж.* Пам'яті Михайла Рожка // Там само, 28.12.2004; *Його ж.* Історія вчить // Там само, 2005. 25.01, 28.01, 1.02; *Його ж.* Анатомія влади // Там само, 2005. 8.04; 12.04; 15.04; *Його ж.* Від редактора // Миколаївщина. Збірник наукових статей. – Т.3. – Львів, 2006. – С.3-6; [разом з Р.Сколоздрою]. Устя, Устечко... // Там само. – С.67-78; *Його ж.* Від редактора: Відданість і вірність // Миколаївщина. – Т.4. – Львів, 2007. – С.3-6; *Його ж.* Загадки фортеці // Громада (Миколаїв). – 2007. 6.03; 13.03; 16.03; 20.03; [Разом з А.Микитин] Вперше... // Там само, 2008. 19.02; 26.02; 2.03; 12.03; 18.03; 25.03; 1.04; *Його ж.* Німецькі колонії на Миколаївщині (1781-1939) // Там само, 2008. 20.05; 23.05; 27.05; 30.05; 6.06; 10.06; *Його ж.* Сага про сміття // Там само, 2008. 2.07; *Його ж.* Незакінчені етюди: Костел св.Миколая в Миколаєві // Там само, 2008. 5.09; 9.09; 12.09; 16.09; *Його ж.* Незакінчені етюди: Військова служба Михайла Палідовича-Карпатського // Там само, 2008. 19.09; 23.09; 30.09; *Його ж.* Загадки “миколаївських” танків // Там само, 2009. 30.04; 8.05; 13.05; 15.05; 19.05; 26.05; 29.05; 2.06; 5.06; 10.06; [Разом

містам Берегову³⁷, Роздолу³⁸, Комарну³⁹ та Степані⁴⁰. Ці публікації містять також багато унікальних відомостей і активно використовуються краєзнавцями-любителями та вчителями. Добре було б їх видати у вигляді окремих брошур, хоча краєзнавчі матеріали з історії Миколаєва, Берегова і Роздола за об'ємом уже можуть скласти цілі книги. На прохання вчителів та любителів історії Л.Войтович знаходить час для публікацій популярних історичних нарисів, які теж вартувало б видати окремо⁴¹.

Активно працює Л.Войтович і над матеріалами для різних енциклопедій⁴².

з Ощипок Н.] Талант, якому не таланило. До ювілею Корнила Устияновича // Там само, 2009. 24.07; 28.07; 31.07; 4.08; 7.08; 11.08; 14.08; 18.08; 26.08; 28.08; 1.09; *Його ж.* Євреї і Миколаїв // Там само, 2010. 18.06; 22.06.

³⁷ *Войтович Л.* Етюди з давньої історії міста Берегова // Вісник Берегівщини (Берегово), 1993, 2.10, 9.10, 16.10, 23.10, 30.10, 6.11; *Його ж.* Берегово: міфи та історія // Історичні пам'ятки Галичини (до 150-річчя від дня народження Івана Франка). Матеріали Четвертої наукової краєзнавчої конференції. – Львів, 2008. – С.313-336.

³⁸ *Войтович Л.* Фатальна жінка в долі гетьмана Мазепи (з циклу «Портрети роздільського замку») // Громада (Миколаїв), 1992, 9.05, 12.05, 14.05; *Його ж.* Розділ - «Українська Швейцарія» на Дністрі // Там само, 1992, 27.06, 30.06, 2.07, 4.07; *Його ж.* Роздільська економія // Там само, 1994, 30.06, 5.07, 7.07, 12.07; *Його ж.* Пам'яті графині Кароліни Лянцкоронської // Там само, 2004. 7.09; *Його ж.* Розділ: етюди з історії // Там само, 2005. 25.02; 1.03; 4.03; 8.03; 11.03; 15.03; 18.03; 22.03; *Його ж.* Розділ: Столиця „Української Швейцарії на Дністрі” // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Вип.9. – 2006. – С. 234-256; *Його ж.* Доля і недоля міста Роздолу // Миколаївщина. Збірник наукових статей. – Т.3. – Львів, 2006. – С.177-224; *Його ж.* Гетьман Мазепа // Громада (Миколаїв). 2007. 7.08; *Його ж.* Жінки у житті Мазепи // Там само, 2007. 14.08; *Його ж.* Незакінчені етюди: Костел Воздвиження святого Хреста в Берездівцях // Там само, 2008. 10.10; *Його ж.* Незакінчені етюди: Останнє захоплення гетьмана Мазепи // Там само, 2008. 17.10; 21.10; 24.10, 28.20.

³⁹ *Войтович Л.* Історія міста Комарного // Серп і молот (Городок), 1990, 15.05, 19.05, 23.05, 29.05.

⁴⁰ *Войтович Л.* Історії далекий подих. Сторінки літопису древнього Степаня // Сарненські новини (Сарни), 1991, 25.07, 27.07, 30.07, 1.08, 3.08; *Його ж.* Дали йому замок Степань... // Літопис Червоної Калини. – 1993. – № 10-12. – С.30-33.

⁴¹ *Войтович Л.* Горять вогні... // Громада (Миколаїв), 2002, 3.05; *Його ж.* Самовидець Руїни // Основа (Львів). – 2003. – № 3(149). – С.1-2; *Його ж.* Спогади про демократію: праці Ігоря Чорновола // Громада (Миколаїв), 2003, 21.01; 24.01; 28.01; 31.01; *Його ж.* Пам'ятник українським героям // Православна Галичина. – 2004. – Вип.1. – С.23; *Його ж.* Міфи і реальність Переяславської угоди // Громада (Миколаїв). – 2004. 27.01 / № 7(1325)/, 30.01, 3.02, 6.02, 10.02, 13.02, 17.02, 20.02, 24.02, 27.02, 2.03, 5.03, 9.03; *Його ж.* Демянський цвинтар – музей скульптур // Там само, 2006, 17.03; *Його ж.* Гадяцька угода. До 350-річчя підписання // Там само, 2008. 26.09; *Його ж.* Іван Виговський в контексті історії козацької дипломатії XVII – початку XVIII століття // Іван Виговський. – Львів, 2009. – С.33–66; *Його ж.* Митрополити Київські. 1. Доба Київської Русі // Православна Галичина (Львів). – 2009. – № 1(17). – С.14–15; – № 2 (18). – С.10–11; *Його ж.* Сім перших вселенських соборів // Громада (Миколаїв). 2010. 2.02; 9.02; 12.02; 16.02; 19.02; 23.02; 26.02; *Його ж.* Князь Роман Мстиславич // Громада (Миколаїв). 2010. 16.03; 19.03; 23.03; 26.03; 2.04; 10.04; 13.04; 16.04; 20.04; 23.04; 27.04; 30.04; 7.05; 12.05; 14.05; 18.05. Князь Роман Мстиславич // Громада (Миколаїв). 2010. 16.03; 19.03; 23.03; 26.03; 2.04; 10.04; 13.04; 16.04; 20.04; 23.04; 27.04; 30.04; 7.05; 12.05; 14.05; 18.05.

⁴² *Войтович Л.* Головні-Острожецькі // Енциклопедія Історії України. – Т.2. – Київ, 2004. –

Він є співредактором двох енциклопедій: з історії Галицько-Волинської держави та військової. Їх видання – одне з головних завдань дослідника на найближчі роки.

В останнє десятиріччя професор Л. Войтович багато уваги приділяє викладацькій роботі у Львівському університеті. Це зумовило появу у його науковому доробку ряду навчальних посібників. Перший посібник з історичного краєзнавства під його редакцією вийшов ще у 1993 р.⁴³ і досі успішно використовується вчителями гімназій і середніх шкіл. У співавторстві з О. Целуйком був виданий перший і поки-що єдиний в Україні посібник з генеалогії⁴⁴. Л. Войтович є автором розділу про удільний період в колективному підручнику з історії України, четверте видання якого готується до друку⁴⁵. Безперечним здобутком української історіографії є перший на пострадянському просторі підручник з історії середніх віків, написаний без ідеологічних нашарувань із врахуванням останніх досягнень світової медієвістики, одним із авторів і відповідальним редактором якого є Л. Войтович⁴⁶. Незабаром вийде колективний підручник з історії Візантії під спільною редакцією Л. Войтовича і С. Сорочана.

Невід’ємною частиною наукової роботи історика є редакторська робота, рецензування та опонування. Член багатьох редколегій, відповідальний секретар другого тому “Історії української культури”, відповідальний редактор збірників, часописів, книг⁴⁷, Л. Войтович в першу чергу звертає увагу на на-

С.142-143; *Його ж.* Любомирські // Там само. – Т.6. – Київ, 2009. – С.384–385; [Разом з Голда Д.М.] Генеалогія // Енциклопедія сучасної України. – Т.5. – Київ, 2006. – С.451-452; *Його ж.* Геральдика // Там само. – С.532; *Його ж.* Бурундай // Енциклопедія Львова. – Т.1. – Львів, 2007. – С.306; [Разом з Целуйком О.] Вишневецькі (Корибутовичі) // Там само. – С.374-375; [Разом з Бірюльовим Ю.] Войтович Петро // Там само. – С.421; *Його ж.* Галицько-Волинська держава // Там само. – С.479-481; *Його ж.* Галицько-Волинський літопис // Там само. – С.481-483; *Його ж.* Данило Романович // Там само. – Т.2. – Львів, 2008. – С.14–15; *Його ж.* Дмитро Дедько // Там само. – С.100–101; *Його ж.* Жевуські // Там само. – С.309; *Його ж.* Ізабелла // Там само. – С.524; *Його ж.* Кінга // Там само. – Т.3. – Львів, 2010. – С.202–203; *Його ж.* Князь // Там само. – С.282–283; *Його ж.* Констанція // Там само. – С.378; *Його ж.* Король // Там само. – С.415; *Його ж.* Куремса // Там само. – С.693.

⁴³ Грибик М.С., Івашків К.В., Івашків Я.М., Мацкевий Л.Г., Сколоздра Р.В. Миколаївське Придністров’я. Навчальний посібник / Під ред. Л.Войтовича. – Львів, 1993. – 163 с.

⁴⁴ Войтович Л., Целуйко О. Генеалогія [Спеціальні історичні дисципліни. Зошит 2.]. Навчальний посібник. – Львів, 2008. – 218 с.

⁴⁵ В.Баран, Л.Войтович, Я.Грицак, О.Зайцев, Ю.Зайцев (керівник авторського колективу), Ф.Заставний, Я.Ісаєвич, К.Кондратюк, М.Литвин, О.Луцький, К.Науменко, Д.Павлів, І.Патер, В.Петегирич, І.Сварник, Б.Якимович. Історія України. – Вид.3, перероблене і доповнене. – Львів, 2002. – 498 с.

⁴⁶ Войтович Л., Козак Н., Овсінський Ю., Чорний М. Medium aevum: Середні віки. Підручник з історії середніх віків для історичних факультетів університетів / За ред. проф. д.і.н. Л.Войтовича. – Львів, 2010. – 502 с.

⁴⁷ Див., наприклад: Миколаївщина. Збірник наукових праць / Відпов. ред. Л.Войтович - Т.1 / НАН України, Ін-т українознавства ім. І.Крип’якевича. – Львів, 1998. – 337 с.; – Т.2. – Львів, 2002. – 319 с.; – Т.3. – Львів, 2006. – 475 с.; – Т.4. – Львів, 2007. – 208 с.; *Пришляк Я.* Видатні особистості Миколаївщини / Відпов. ред. Л.Войтович / НАН України, Ін-т українознавства ім. І.Крип’якевича. – Миколаїв-Монреаль-Львів, 1998. – 186 с.; *При-*

уковий рівень поданих матеріалів, часто спонукає авторів докорінно переробити текст і активно допомагає їм у цьому. Так само він підходить і до рецензування монографій та книг, допомагаючи авторам виправити неточності і підказуючи напрями подальших досліджень. Як зізнається професор, він сам завжди із вдячністю згадує свого рецензента Наталю Яковенко, яка допомогла йому виправити багато помилок в рукописі монографії „Князівські династії”. Л. Войтович рецензував монографії Святослава Терського, Мар’яни Долинської, Віктора Заруби, Романа Шуста, Сергія Лімана, Олега Однороженка, Івана Паславського, Євгена Чернецького, Андрія Крижанівського, Дмитра Чобота. Його численні наукові рецензії⁴⁸ відрізняються аргументованою коректною полемікою з автором, що відкриває нові аспекти в дослідженні піднятих проблем. В такому ж руслі написані його відгуки на дисертаційні роботи. Вони містять багато оригінальних ідей і їх теж вартувало би опублікувати. Л. Войтович опонував десятки разів, зокрема на захисті докторських дисертацій Мирона Капралія (“Національні громади Львова XVI–XVIII ст. (соціально-правові взаємини)”), Олександра Головка (“Волинь і Галичина в державнополітичному розвитку Центрально-Східної Європи (IX – перша половина XIII ст.)”), Олега Бубенка (“Алани-Аси у складі середньовічних етнополітичних об’єднань Євразійського степу”), Олега Однороженка (“Українська родова геральдика доби середньовіччя та раннього модерну (XIV–XVIII ст.)”), Сергія Федаки

шляк Я. За Україну! Записки члена ЗП УГВР / Відпов. ред. Л.Войтович . – Миколаїв-Монтреаль-Львів, 1999. – 205 с.; *Волощук М.М.* Методичні рекомендації з курсу Історії середніх віків / Наук. ред. Л.Войтович. – Івано-Франківськ, 2008. – 86 с.; *Цельняк І.* Українські князі. Данило. Перекази про князювання Ростиславичів у Галицькій та Романовичів у Галицько-Волинській державі / Наук. ред. Л.Войтович. – Львів, 2006. – 180 с.; *Її жс.* Цельняк Ірина. Князь Лев і його нащадки / Наук. ред. Л.Войтович. – Львів, 2008. – 367 с.

⁴⁸ Див., наприклад: *Войтович Л.* [Рец.]: А.В.Майоров. Галицко-Волынская Русь. Очерки социально-политических отношений в домонгольский период. Князь. Бояре и городская община. – Санкт-Петербург, 2001. – 640 с. // Записки НТШ. – Т.243. – 2002. – С.699-703; *Його жс.* [Рец.]: Пчелов Е.В. Генеалогия древнерусских князей IX – начала XI в./ Отв.ред. О.М.Медушевская. – Москва: Российский государственный гуманитарный ун-т, 2001 – 262 с. // Там само. – С.705-708; *Його жс.* Українознавчі студії Даріуша Домбровського // Генеалогічні записки Українського геральдичного товариства. – Вип.4. – Львів, 2004. – С.105-106; *Його жс.* Бубенок О.Б. Аланы-Асы в Золотой Орде (XIII-XIV ст.). – Киев, 2004. – 324 с. // Україна в Центрально-Східній Європі (з найдавніших часів до XVIII ст.). – Вип.5. – Київ, 2005. – С.677-680; *Його жс.* [Рец.]: Видання століття // Дзвін (Львів). – 2005. – № 10(732). – С.143-145; *Його жс.* [Рец.]: Ђура Харди. Наследници Кијева. Између краљевске круне и татарског јарма. Студија о државно-правном положају галицке и галицко-волинске княжевине до 1264. године. – Нови Сад, 2002. – 240 с. // Записки НТШ. – Т.252. – 2006. – С.773-775; *Його жс.* [Рец.]: Свердлов М.Б. Домонгольская Русь: Князь и княжеская власть на Руси VI – первой трети XIII вв. – Санкт-Петербург: „Академический проект”, 2003. – 735 с. // Там само. – С.775-776; *Його жс.* [Рец.]: Коган В.М., Домбровский-Шалагин В.И. Князь Рюрик и его потомки. Историко-генеалогический свод. – Санкт-Петербург: „Паритет”, 2004. – 686 с. // Там само. – С.780-782; *Його жс.* [Рец.]: Козак Назар. Образ і влада. Княжі портрети у мистецтві Київської Русі XI ст. – Львів, 2007. – 154 с. // Генеалогічні записки Українського геральдичного товариства. – Вип.6. – Львів, 2007. – С.157– 158; *Його жс.* [Рец.]: Володимир Чорній. Історія Болгарії. Львів, 2007. 463 с. // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Вип.44. – Львів, 2009. – С.461–465.

(“Політична історія України-Русі доби трансформації імперії Рюриковичів (XII століття)”), Володимира Бодрухіна (“Князівська влада і проблеми державотворення в Україні: Удільний період (XII–XIV ст.)”), Любомира Михайлини (“Слов’яни VIII–IX ст. між Дніпром і Карпатами (райковецька культура”), Рустема Хаялі (“Етносоціокультурна еволюція кримськотатарського народу”), кандидатських дисертацій Володимира Собчука (“Знать Південної Волині на схилі середніх віків”), Олександра Целуйка (“Рід Даниловичів у кінці XVI – на початку XVIII ст.”), Ольги Козубської (“Сакральна готика середньовічного Львова: історичний контекст”), Наталі Кальницької (“Формування територіальних володінь чернігово-сіверських князів (друга половина XI – кінець XIII ст.: історико-політичний аспект”), Олексія Москаленка (“Усні джерела” Повісті временних літ”), Григорія Заплотинського (“Інститут темників у формуванні державності татарських народів наприкінці XIII – першій половині XIV ст.”), Ігоря Шпики (“Болгарсько-українські релігійно-культурні зв’язки (остання чверть XIV – перша половина XVI ст.)”), Оксани Вінниченко (“Шляхетські заповіти в реляційних книгах Львівського та Перемишльського гродських судів першої половини XVIII століття як історичне джерело”), Романа Миська (“Теребовельська земля в XI – першій половині XIII ст.”), Ольги Клеймьонові (“Стосунки номадів південноруських степів з осілим населенням Давньої Русі (до монгольської навали)”) та інших.

Науковий здобуток професора Л.Войтовича вражає не лише значною кількістю публікацій, серед яких ряд ґрунтовних монографій, але й розмаїттям наукової проблематики, в дослідженні якої він сказав своє вагоме слово.

Ще багато наукових розвідок Л.Войтовича знаходиться у друці, а на робочому столі лежать розпочаті праці.

Olha Shchodra. HISTORICAL RESEARCH OF LEONTIY VOYTOVYCH